

Wam de Moor

De Tweede Fase voor literatuur bij de moderne vreemde talen

Het *Advies Examenprogramma's Havo en Vwo Moderne Vreemde Talen*, verschenen in Den Haag, december 1995, plaatst de verschillende vreemde talen als volgt in het geheel van de Tweede Fase. We beperken ons dan tot het algemene deel, voor alle leerlingen verplicht. Verdere informatie ontbreekt nog. Engels is, met een studielast van 360 voor havo en 400 voor vwo, in zijn geheel voor alle leerlingen verplicht. Daarvoor is dan ook een domein literatuur uitgezet, waarover hierna meer. Leesvaardigheid Frans en Duits zijn wel verplicht op het vwo (160 uur), maar niet op het havo. De vakontwikkeldgroep MVT heeft voorgesteld het deelvak Frans *of* Duits dat voor havisten verplicht is te laten bestaan uit spreken en luisteren (160 uur). Alleen voor leerlingen die het profiel 1 (Cultuur en Maatschappij) volgen - geschat wordt zo'n 20 tot 25 % van de leerlingen en waarschijnlijk meer meisjes dan jongens - is er ruimte om met literatuur bezig te zijn. Op het vwo gaat het dan om 360 uur voor Duits en Frans, bedoeld voor het pakket spreken, luisteren, schrijven en literatuur tezamen. En de handen jeuken al natuurlijk, om te kijken of al dat spreken, luisteren en schrijven geconcentreerd kunnen worden rond de literatuur. Dan zou je aardig wat kunnen doen. Voor de havo gaat het om telkens 200 uur voor lezen, schrijven en literatuur in aansluiting op het gekozen deelvak spreken en luisteren.

Voor de keuzevakken Italiaans, Spaans, Russisch, Arabisch en Turks worden voor havo 360, voor vwo 520 uur gereserveerd. Hoe dat wordt ingevuld is ons niet bekend.

Algemene doelstelling en domeinen

Voor havo en vwo is de algemene doelstelling voor literatuur als volgt geformuleerd:

De kandidaten hebben enige kennis van en inzicht in de vreemdtalige literatuur met oog voor internationale verbanden en hebben een houding ontwikkeld ten opzichte van het zelfstandig lezen van (literair) werk uit de doeltaal.

Men spreekt van het 'domein' literatuur. Daarbinnen worden voor het havo drie 'subdomeinen' genoemd:

1. persoonlijke leesmaak
2. persoonsontwikkeling
3. algemene vaardigheid.

Diezelfde subdomeinen zijn er ook voor het vwo, maar daar komen dan bij:

4. literatuurtheorie en
5. literatuurgeschiedenis.

Om het verhaal niet al te lang te maken schrijven we hier de verschillende eindtermen voor havo en vwo in elkaar met vermelding van de uitzonderingen.

Voor de ontwikkeling van de *persoonlijke leessaak* stelt de adviesgroep de volgende eindtermen:

1. De kandidaten hebben een aantal leerervaringen opgedaan met het lezen van een gevarieerd aanbod aan teksten zodat zij in aansluiting op persoonlijke voorkeuren hun persoonlijke leessaak kunnen ontwikkelen.
2. De kandidaten hebben op grond van de leerervaringen, genoemd in eindterm 1, en hun persoonlijke leeservaringen beargumenteerd verslag uitgebracht van een persoonlijke selectie van drie uit de werken die zij uit het betrokken taalgebied gelezen hebben.

Voor de *persoonsontwikkeling* luiden de eindtermen:

3. De kandidaten hebben aan de hand van literaire teksten een aantal leerervaringen opgedaan ten aanzien van een aantal aspecten van de maatschappij, op grond waarvan zij hun visie op de werkelijkheid en hun plaats daarin hebben ontwikkeld.
  4. De kandidaten hebben naar aanleiding van een aantal (fragmenten uit) literaire werken volgens bepaalde criteria rond een bepaald thema/aspect van de maatschappij verslag uitgebracht van hun ervaringen met deze teksten.
- De laatste eindterm is voor zowel havo als vwo concreet. Het gaat hierbij om de *algemene vaardigheid*: 'De kandidaten hebben van hun ervaringen met literatuur een leesdossier samengesteld.' Voor de havo-leerlingen is dit eindterm 5, voor de vwo'ers eindterm 9. Vier andere gaan eraan vooraf om recht te doen aan het extra van de vwo'ers: de subdomeinen literatuurtheorie en literatuurgeschiedenis.

Voor het toetsen van de *literatuurtheoretische* vorming luiden de eindtermen:

5. De kandidaten kennen literaire tekstsoorten en weten waarin deze zich qua leesdoel en leeswijze onderscheiden van niet-literaire en non-fictionele tekstsoorten. Verder zijn de kandidaten in staat gebruik te maken van het gangbare begrippenapparaat.
6. De kandidaten kunnen met behulp van hun kennis van literaire begrippen, genoemd in eindterm 5, fragmenten uit literair verhalend proza, toneelstukken en gedichten analyseren, interpreteren en waarderen.

Voor de *literatuurgeschiedenis* worden als eindtermen genoemd:

7. De kandidaten hebben naast kennis van de eigentijdse (proza)literatuur enige kennis van literair verhalend proza, drama en poëzie uit een langere aaneengesloten literair-historische periode. Zij beschikken over daarvoor relevante kennis van de in deze periode belangrijke literaire stromingen, schrijvers, hun leven, hun werken en hun betekenis voor de ontwikkeling van onze hedendaagse cultuur.
8. De kandidaten kunnen op grond van hun kennis van verhalend proza, drama en poëzie betreffende de betrokken aaneengesloten periode in een stuk verhalend proza, toneelstuk of gedicht uit de betrokken periode kenmerken van stromingen, schrijvers en (sub)genres herkennen en benoemen.

Goed onderscheid havo - vwo

Behalve dat dit elk voor zich duidelijke eindtermen zijn, geven ze ook een goed inzicht in de bewuste keuzen die gedaan zijn. Langzamerhand wordt erkend dat havo en vwo heel verschillende opleidingen zijn en wie leerlinggericht denkt, kan moeilijk anders dan uitkomen bij deze tweedeling.

Voor de havo-leerlingen ligt het accent duidelijk op de persoonlijke betrokkenheid bij wat ze lezen en langs die weg kan voor hen de literatuur bijdragen tot de vorming van hun persoonlijkheid. Terecht wordt gezien dat er voor vwo-leerlingen méér moet zijn en dat de literaire theorie en de literatuurgeschiedenis voor hen een kader kunnen scheppen die past bij hun voorbereiding op een eventueel wetenschappelijke vervolgstudie.

Ik ontleen deze gegevens aan de invulling door de vakontwikkelgroep voor Engels, maar het ligt voor de hand te veronderstellen dat ze ook voor Frans, Duits en andere vreemde talen een bruikbaar kader voor de literaire vorming kunnen scheppen.

De aard van de teksten

Opvallend is dat het advies het volgende zegt over de teksten ('het taalmateriaal') die men als de lees- en leerstof ziet. 'Bij wijze van kennismaking kunnen in principe alle verschijningsvormen van literatuur aan bod komen. Grote nadruk op verhalend proza ligt voor de hand omdat verhalend proza relatief de meest actuele en de meest frequente verschijningsvorm van literatuur is'.

Duidelijk de vrucht van een leerlinggerichte didactische opvatting is de toevoeging: 'De teksten liggen binnen het bereik van de kandidaten, dat wil niet zeggen alleen jeugdliteratuur, maar wel werken die herkenbaar zijn en de kandidaten iets te zeggen.' Een leraar die in de literatuur gelooft, zo goed als in de mogelijkheden van zijn leerlingen, zal nu niet schuw Shakespeare of Flaubert in de boekenkast naar achteren duwen, maar hij zal wel bewuster bezig zijn met de wijze waarop hij de literatuur waarin hij gelooft geloofwaardig kan laten zijn voor zijn leerlingen.

Voorzichtig is de commissie evenwel met zijn advies over de vraag of leerlingen Shakespeare in het Engels moeten lezen of dat zij bijvoorbeeld een vertaling van Bert Voeten of Gerrit Komrij mogen gebruiken: "Onder werken worden alle oorspronkelijke werken verstaan. In voorkomende gevallen kan naast de oorspronkelijke tekst een vertaling worden gebruikt."

Eerlijk gezegd, vind ik dat 'in voorkomende gevallen' de vaagste zinsnede uit het hele stuk en niet erg verstandig. Als ik met een latijnse leeskring Horatius en Tacitus probeer te vertalen ben ik zielsblij met een goede vertaling daarnaast. Wat zijn 'voorkomende gevallen'? Als het echt niet anders kan? Als er een goede vertaling is? Als mijn leerlingen er zonder vertaling echt niet uitkomen? Waarschijnlijk hebben we hier te maken met een richtingenstrijd binnen de commissie, zoals die ook bij de docenten onderling wel voorkomt. Zie je literatuur lezen als een wezenlijke bijdrage tot de taalvaardigheid voor je vak, dan eis je dat de oorspronkelijke tekst wordt gelezen. Ben je ervan overtuigd dat met het vertalen te veel van het origineel verloren gaat, eis je hetzelfde. Meen je dat de meeste belangrijke teksten te moeilijk zijn om in de

beperkte tijd te lezen, dan kun je, min of meer noodgedwongen tot het vrijgeven van de vertaling overgaan. En stel je de inhoud van de grote meesters, hun denkwereld, hun cultuur, voorop, dan is er weinig tegen het gebruik van vertalingen - vergelijk ons lezen van de grote Russen en de klassieken, omdat we geen Russisch, Latijn of Grieks kennen. Dat zal, neem ik aan, in elk geval bij de literaire vorming in Culturele en Kunstzinnige Vorming gebeuren. Wat specifiek het vwo betreft: de teksten die voor de voorbereiding op de eindtermen 7 en 8 worden gebruikt, moeten de leerlingen ook inhoudelijk iets te zeggen hebben. Een verstandige kanttekening van de commissie, waarmee dan twee vliegen in één klap worden geslagen.

Veel accent op het leesdossier

De toelichting bij de voorstellen legt het accent op de nieuwigheden, vooral de plaats van het leesdossier, en daarmee onderstreept de adviesgroep eens te meer hoe zij kennis heeft genomen van de literatuurdidactische opvattingen die met name in dit tijdschrift de laatste vijf jaar zijn neergelegd.

Voor de voorbereiding op de eindtermen bij de persoonlijke leessaak (als eerste in het begin van de jaren '80 door Martin Thijssen gepropageerd voor Duits) en de persoonsontwikkeling bepleit de adviescommissie zogenaamde 'educational encounters'. Alweer een element dat nauwelijks is los te denken van CVK met zijn 'kunstmentor' per leerling. De docent organiseert die ontmoetingen met kunst en betreft daarbij uitdrukkelijk ook andere kunstuitingen, zoals audiovisuele produkten. Leerlingen moeten ook vrij zijn in de keuze van de drie werken waarover zij hun eindverslag schrijven. Die moeten kunnen variëren 'van triviale tot hoog-literaire, drama en poëzie naast de roman'.

Zowel voor havo als vwo wordt het leesdossier ingevoerd. Het 'documenteert de ontwikkeling van de lees- en reflectievaardigheid van de kandidaten en geeft hen inzicht in hun eigen ontwikkeling', dat is precies wat we er sinds jaar en dag - 1982, 1983 - mee bedoeld hebben, toen er, eerst in *Levende Talen* (door mij, Wil van der Veur en Joost Thissen), later in dit tijdschrift (door Mărgitka van Woerkom) over geschreven werd. Het viel te verwachten dat juist dit leesdossier een bindend element wordt, nu naast de beperktere literaire vorming bij de talen de literatuur een plaats krijgt naast de andere kunsten in het nieuwe vak Culturele en Kunstzinnige Vorming. De adviesgroep schrijft voor Engels: 'Het leesdossier wordt bij voorkeur in samenhang met het dossier voor Nederlands, CKV en andere moderne vreemde talen samengesteld'. En wat verderop in het advies lezen we hoe dat in het bijzonder voor het vwo eruit gaan zien:

'Dat leesdossier kan uit drie onderdelen bestaan, een handelingsdeel, waarin de subdomeinen leessaak en persoonsontwikkeling aan de orde komen en een deel, waarin de subdomeinen literatuurgeschiedenis en literatuurtheorie worden behandeld. Over de subdomeinen leessaak en persoonsontwikkeling worden teksten en werken met de kandidaat besproken, waarbij nagegaan wordt of er voldoende tijd is besteed, er voldoende variatie aanwezig is, de argumentatie klopt en er zorg is besteed aan het dossier. Er wordt geen oordeel geveld over

De Tweede Fase voor literatuur bij de moderne vreemde talen

de leessaak van de kandidaten. De beoordeling mag niet gaan over de weergegeven standpunten en meningen, maar over de kwaliteit ervan als verslag'. Uiteraard worden er daarnaast cijfers gegeven als het om literatuurgeschiedenis en literatuurtheorie gaat; die zijn, als vanouds, schriftelijk of mondeling te toetsen. De bedoeling is wel dat er andere teksten voor worden gebruikt dan door de leerlingen zelf voor het bereiken van de eindtermen 1 en 2 zijn gekozen. En dat lijkt me billijk: zo wordt ook recht gedaan aan de literatuur zelf en kan de school een literaire standaard proberen te handhaven als meetlat. Als tijd voor het mondeling naar aanleiding van het leesdossier wordt voor het havo 15 minuten aangehouden, maar er zijn ook andere vormen als groeps gesprekken of schriftelijke beoordelingen mogelijk. Voor het vwo wordt geen tentamenduur genoemd.

In het havo maakt literatuur deel uit van het handelingsgedeelte, niet van het schoolexamen; dat kent aan luistervaardigheid, gespreksvaardigheid en schrijfvaardigheid een gelijk gewicht toe, telkens 1/3, maar, om misverstand te voorkomen: elke leerling moet aan het handelingsgedeelte hebben voldaan. In het vwo telt literatuur voor wat literatuurtheorie en literatuurgeschiedenis aangaat wél mee voor het schoolexamen naast genoemde drie onderdelen, alle 1/4 deel.

Uiteraard verdienen de voorstellen nadere overweging en commentaar, maar we wilden ze u, op de deadline, in elk geval niet onthouden.

